

Skaitļi un fakti: ārvalstu studenti latviešu valodas apgaves kontekstā

Atslēgvārdi: ārvalstu studenti, akadēmiskā mobilitāte, valodas apguves vide, latviešu valodas kompetence.

Ievads

Jau 20. gadsimta 90. gados, attīstoties starptautiskajai sadarbībai un paplašinoties kontaktiem ne tikai ekonomikas, bet arī izglītības jomā, Latvijā pieauga studentu akadēmiskā mobilitāte. Saskarsmes daudzveidība mūsdienu realitātē likusi ne tikai apzināties daudz kultūru paradigmas nepieciešamību izglītības sistēmā, iepazīstot citu kultūru un citu valodu, bet arī izprast latviešu valodas zināšanu nozīmi studiju un profesionālajā darbībā.

Valoda ir atslēga uz vērtību izpratni un galvenā ikdienas dzīves realitāte mūsdienu sarežģītajā pasaulē, kur plašā informācijas telpa un zināšanu paplašināšanās nosaka Eiropas vispārējās kultūras koncepcijas saturu, kuras pamats ir līdzdalība, pasaules izpratne un individuālās identitātes attīstība.

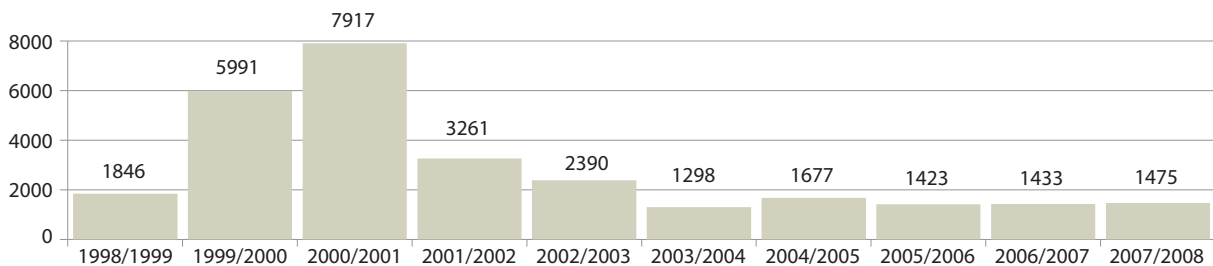
Pieaugot dzīves telpu un dzīvesveidu daudzveidībai un veidojoties plurālās domāšanas pieredzei, aktualizējas jēdziens “starpkultūru mācīšanās”, kā arī turpina risināties diskusijas par kultūru dialogu mācībās, saziņā un sadarbībā. Nākotnes sabiedrības attīstība nav iespējama bez sadarbības, un nozīmīgs ir tieši tas, kas iekļauj cilvēces kultūras pieredzi zināšanu veidā, kā arī izpratne, ka komunikatīvās darbības saturs atklāj cilvēka darbības, saskarsmes un personības izpausmes un realizācijas veidus kultūras un izglītības sistēmā, kurā

subjektīvais aspekts ietver emocionālo vērtību un personīgās kultūras pieredzes nozīmīgumu, kas parādās katra indivīda vajadzībās, motīvos, interesēs, personības būtībā un vērtību sistēmā.

Eiropas Padomes Valodas politikas nodaļas izstrādātajām kopīgajām pamatnostādnēm valodu apguvei ir paredzēts pārvarēt Eiropas un citu valstu dažādo izglītības sistēmu atšķirības. “Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, apgūvē un valodas prasmju pārbaudē” ir atbilde uz sociālajām un politiskajām pārmaiņām Eiropā, izvērtējot mūsdienu situāciju un piedāvājot kopīgu pamatu mērķu, satura un metožu, kursu un programmu, objektīvu vērtēšanas kritēriju, iegūto kvalifikāciju un sertifikātu izstrādei un savstarpējai atzišanai, lai veicinātu mobilitātes attīstību Eiropā.

Valodas apguves un pilnveidošanas iespēju paplašināšana ir būtisks priekšnoteikums sabiedrības integrācijai, saliedētībai, socializācijai. Nepieciešamība nodrošināt izglītības kvalitāti izvirzījusi jaunas prasības gan valodas apgūvējiem, gan pedagogiem.¹ Valodas prasme kļuvusi par svarīgu nosacījumu, kas rada iespēju darboties vēlamajā jomā.

¹ *Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (informatīvā daļa)*. 2013. Rīga. Pieejams: https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/is_pamatnostadnes_2013-1.pdf

1 Ārzemju studentu skaits Latvijā no 1998. līdz 2008. gadam (LR CSP dati)

Latviešu valodas apguves un pētniecības iespējas

Informācija par latviešu valodas apguves un pētniecības iespējām ārpus Latvijas robežām līdz pagājušā gadsimta 90. gadiem nebija plaši pieejama. Situācija mainījās 90. gadu sākumā, kad vairāku Eiropas valstu augstskolās tika izveidotas latviešu valodas un kultūras studiju programmas. Kopš tā laika Eiropas valstīs latviešu valodu iespējams apgūt vairāk nekā divdesmit augstskolās, kurās izveidotas akadēmiski spēcīgas studiju programmas, un arī Latvijā, attīstoties starptautiskajai sadarbībai un paplašinoties kontaktiem ne tikai ekonomikas, bet arī izglītības jomā, pieauga studentu akadēmiskā mobilitāte. Latviešu valodu kā vienu no mūsdienu valodām gan akadēmisku, gan personisku iemeslu dēļ vēlas apgūt ne tikai ārvalstīs, bet arī Latvijā. Būtībā valodas situācijas izpēte notiek kopš 1995. gada.² Vispārējā statistika liecina, ka Latvijas augstskolās 1998. un 1999. mācību gadā studijas uzsāka 1846 ārvalstu studenti (LR CSP dati). 1. attēlā norādīts Latvijas augstskolās imatrikulēto studentu skaits laika posmā no 1998. līdz 2008. gadam.

1998./1999. mācību gadā studijas uzsāka 1846 ārvalstu studenti.³ 1

Latvijas Universitātes atjaunotajā Medicīnas fakultātē ārvalstu studenti no Šrilankas, Sīrijas, Libānas, Indijas, Japānas, Turcijas, Irānas u. c. valstīm 1998./1999. studiju gadā sāka apgūt profesionālo sešu gadu ārstniecības programmu angļu valodā. Latviešu valoda kā svešvaloda tika iekļauta Medicīnas fakultātes studiju programmā, un tās apguve kļuva par integrētu studiju procesa sastāvdaļu, kurā notiek studenta personības pašattīstības, profesionālās saskarsmes prasmju un socializācijas veicināšana, kā arī starpnozaru zināšanu integrēšana studiju procesā un profesionālajā attīstībā. Nepieciešamā prasme veidot dialogu un sadarbību bija jānostiprina mācību un pētniecības pieredzē.

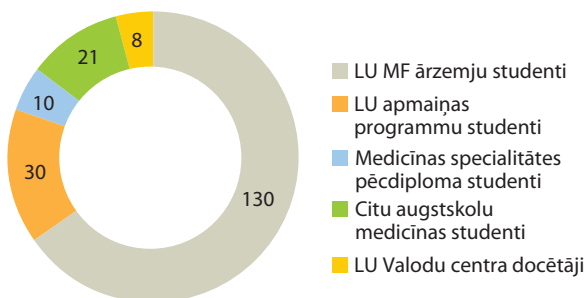
Pētnieciski eksperimentālais darbs tika uzsākts 2004./2005. studiju gadā ar Latvijas Universitātes (turpmāk LU) Medicīnas fakultātes studentu izlasi, LU apmaiņas un citu augstskolu studentiem. Lai iegūtu datus studiju procesa pilnveidei, tika izveidota respondentu izlase (studenti no dažādām valstīm un LU docētāji). Tika intervēti 20 studenti no Šrilankas, 10 studenti no Vācijas, 10 studenti no Sīrijas, 10 studenti no Lielbritānijas, 10 studenti no Libānas, seši studenti no Indijas, četri studenti no Izraēlas, pa diviem studentiem no Pakistānas, Šveices, ASV, Zviedrijas, Japānas, pa vienam studentam no Irākas un Turcijas. 2

Pētījumā iesaistītie studenti apguva latviešu valodu LU Medicīnas fakultātē, apmaiņas programmās un LU Valodu centra tālākizglītībasursos. Medicīnas fakultātes studentu grupu veidoja galvenokārt pārstāvji no Šrilankas, Libānas, Sīrijas un Indijas, studentu skaits no

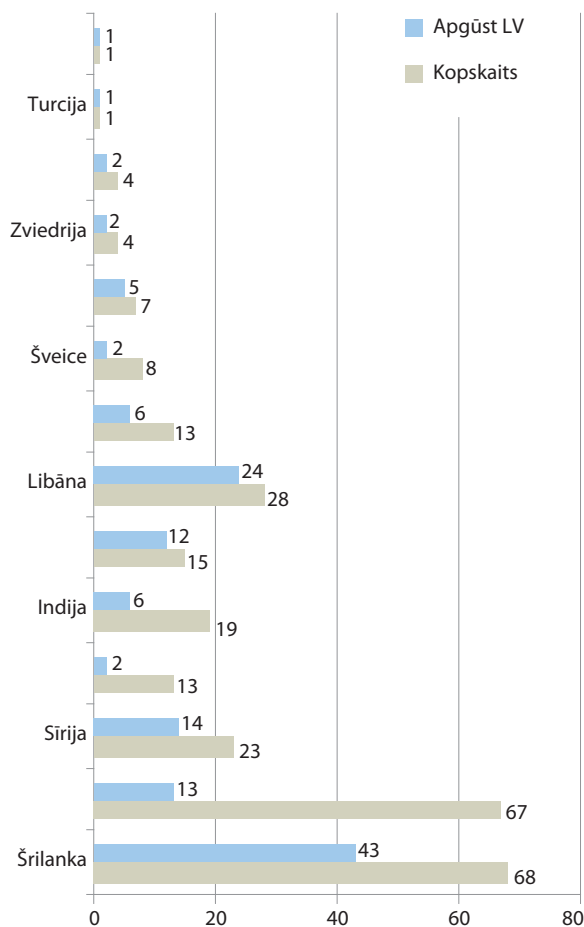
² *Latviešu valodas aģentūra. Pētījumi.* Pieejams: www.valoda.lv

³ CSP datubāze. *Centrālā statistikas pārvalde.* Pieejams: csb.gov.lv

Respondentu sadalījums

2 Respondentu atlase

3 Ārzemju studentu iekļaušanās latviešu valodas apguves procesā (2004–2007)

citām valstīm ir salīdzinoši mazāks. Apmaiņas programmu (*Socrates* u. c.) grupu veidoja studenti no ASV, Lielbritānijas, Šveices, Zviedrijas, bet tālākizglītības programmu grupu – pārstāvjus no visām valstīm, parasti tie nebija medicīnas studenti (šajā posmā). Šī pētījuma posma mērķis bija apzināt konkrētas situācijas, ar kādām studenti saskārušies, mācoties latviešu valodu, viņu motivāciju, vajadzības, interešu virzienus.

3 4

Ārvalstu studentu skaita samazināšanās vai palielināšanās dinamika nav prognozējama, bet pēdējo gadu laikā tai ir tendence saglabāties 2005.–2007. gada līmenī, piemēram, aptuveni 1423 → 1433 → 1475 studenti. Arī 2009. un 2010. gadā ārzemju studentu skaits būtiski nepalielinājās. Bet 2009., 2010. un 2011. gadā sāka aktualizēties studentu vēlme pavadīt Latvijā īsāku laika posmu, piemēram, pēc otrā kursa atgriezties Vācijā un turpināt studijas savā valstī (studentu aptauja): to nosaka finansiāli apsvērumi, imatrikulācijas iespējas kādā no Vācijas augstskolu ārstniecības programmām, studiju programmu piedāvājums u. c. Šādas tendences, protams, vājina studentu motivāciju nopietni pilnveidot latviešu valodas prasmi. Studentu grupu etniskais sastāvs ir ļoti neviendabīgs un mainīgs. Valstis, no kurām ierodas studenti, ir Šrilanka, Sīrija, Indija, arī ASV, Kanāda, Vācija, Lielbritānija u. c. No 1998. gada līdz 2004. gadam grupas veidoja galvenokārt studenti no Šrilankas, Libānas un Sīrijas, taču no 2006. līdz 2009. gadam grupās pārsvarā ir studenti no Eiropas Savienības valstīm (Vācijas, Lielbritānijas, Norvēģijas u. c.).

Analizējot situāciju no 1998. līdz 2009. gadam, tika pētīts valodas apguves process, izmantojot aptaujas, intervijas, anketas, kā arī informāciju par studiju vidi un motivāciju studentiem, lai izziņātu studentu un docētāju grūtības iejusties atšķirīgā kultūrvidē. Ne visi studijas uzsākušie studenti apgūst valodu: ir pārtraukumi studiju procesā, daļa atgriežas savā valstī, kā arī ir citas valodas pašpietiekamība dzīvesdarbībai Latvijā.

Diagrammās 5 6 iekļautā informācija sniedz priekšstatu 1) par Latvijā ieradušos

studentu kopējo skaitu konkrētā laika posmā – ieskatam 2005./2006. gada dati, 2) par latviešu valodas apguvē iesaistījušos studentu skaitu, 3) par studentu skaitu, kuri turpināja latviešu valodas apguvi divus, trīs vai četrus semestrus (98% no tiem – medicīnas studenti), kā arī dots 4) valodas apguves motivācijas līmeņa raksturojums.

Motivāciju veido daudzi aspekti, kas korelē dažādās attiecībās: personības pašapliecināšanās, socializēšanās un integrēšanās iespējas citā izglītības un kultūras telpā, interese par jaunas valodas un kultūras izpratnes veidošanu, vērtību izpratne, valodas apguves motivācijas novērtējums (pašvērtējums un docētāju vērtējums būtiski neatšķiras).

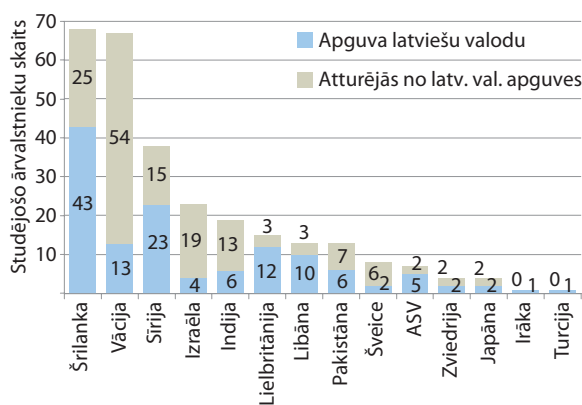
Secinājumi:

- 1) I semestra sākumā jaunas valodas apguves iespējas un studentu interesēm un komunikatīvajām vajadzībām atbilstošs kursa saturs, savstarpējā saprašanās ir motivāciju veicinoši faktori; pielāgošanās jaunai valodas un sociālajai videi ir pozitīvs faktors, bet, rodoties grūtībām, tās var negatīvi ietekmēt valodas apguves procesu;
- 2) I semestra beigās apmierinātība ar rezultātu ir veicinošs faktors, elementāra valodas līmeņa apguves process nav īpaši komplicēts, tāpēc tas veicina pozitīvu attieksmi, bet studiju programmas realizācija citā valodā, ne latviešu, iespējas sazināties, izmantojot citu valodu, neveicina latviešu valodas apguves procesa intensificēšanos, pazemina motivācijas līmeni;
- 3) II semestra beigās panākumi latviešu valodas apguvē, spēja izmantot to saziņā ar jaunieģūtiem draugiem un paziņām paaugstina motivācijas līmeni, bet citas valodas pašpriedekamības apzināšanās, citas prioritātes un tāda lingvistiskā un sociālā vide, kas neveicina komunikāciju latviešu valodā, pazemina motivāciju.

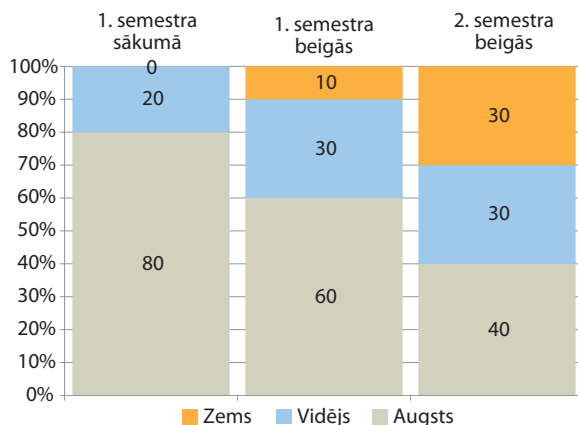
Apkopojot iegūtos datus, konstatējam, ka Latvijā studijas uzsākušie studenti spēj brīvi klausīties, runāt, lasīt un rakstīt angļu valodā un zina vēl vienu vai vairākas valodas.

4 Internacionālo studentu vide LU Medicīnas fakultātē

5 Izpētē iesaistītie studenti (2005./2006. studiju gada dati)

6 Latviešu valodas apguves motivācijas līmeņi pa semestriem

Studenti no

- 1) Šrilankas apguvuši singāļu un/vai tamilu valodu (2 valsts valodas) un angļu valodu;
- 2) Indijas apguvuši hindi un angļu valodu (2 valsts valodas);
- 3) Libānas apguvuši arābu un/vai franču (2 valsts valodas) un angļu valodu;
- 4) Sīrijas apguvuši arābu (1 valsts valoda) un angļu valodu;
- 5) Lielbritānijas apguvuši angļu valodu (studenta dzimtā valoda var būt, piemēram, arābu, singalu, tamilu, hindi vai cita);
- 6) Norvēģijas apguvuši norvēģu (1 valsts valoda, dažās pašvaldībās arī sāmu valoda) un angļu valodu (studenta dzimtā valoda var būt, piemēram, arābu vai cita);
- 7) Vācijas apguvuši vācu (valsts valoda) un angļu un/vai krievu valodu (studenta dzimtā valoda var būt, piemēram, arābu vai cita);
- 8) Pakistānas apguvuši urdu (valsts valoda) un angļu valodu;
- 9) Turcijas apguvuši turku (valsts valoda) un angļu un/vai krievu valodu;
- 10) Krievijas apguvuši krievu (valsts valoda) un angļu valodu (studenta dzimtā valoda var būt, piemēram, singāļu, tamilu, hindi vai cita);
- 11) Izraēlas apguvuši ivritu un/vai arābu (2 valsts valodas) un angļu valodu;
- 12) Japānas apguvuši japāņu (1 valsts valoda) un angļu valodu.

Studiju vides un motivācijas izpēte

Studiju procesa pilnveidošanai tika izpētīta situācija, lai noskaidrotu, kā ārzemju studenti vērtē studiju vidi Latvijā, un tika veikta anketēšana, kurā piedalījās 80 ārzemju studenti no dažādām valstīm, sniedzot atbildes uz šādiem jautājumiem: Kāpēc tika uzsāktas studijas tieši Latvijā? Kas noteicis konkrētās fakultātes/specialitātes izvēli? Kas tiek gaidīts no studijām Latvijā, LU? Kas apmierina/neapmierina studiju procesā/nodrošinājumā? Cik daudz laika tiek veltīts latviešu valodas apguvei? Kas ietekmē

latviešu valodas apguvi? Kā tiek/tiks izmantota latviešu valodas prasme? Latviešu valodas prasmes līmeņa pašvērtējums. Vai apmierina izveidojušies kontakti? Brīvā laika pavadīšanas iespējas un informācija par studentu.

Sešu atšķirīgu valstu studentu sniegtā informācija un situācijas raksturojums rada priekšstatu par studiju vidi Latvijā.

Students no Sīrijas, atbildot uz anketas jautājumiem, sniedz šādu ieskatu:

- internetā tika iegūta informācija, ka Latvija ir Eiropas Savienības (turpmāk ES) valsts un ka Latvijā iegūtais diploms tiek atzīts arī citās ES valstīs, arī kāds Rīgā studējošs paziņa apliecinājis, ka Latvijā studē daudzi ārzemju studenti no Sīrijas, Libānas, Šrilankas un citām valstīm;
- tradicionāli medicīna, farmakoloģija un inženierzinātnes ir prioritāras, ģimene atbalsta šādu izvēli, tēvocis ir ārsts, strādā Vācijā;
- lai uzsāktu medicīnas studijas savā valstī, vidusskolas atestātā iegūtais novērtējums nebija pietiekams, studijas citā valstī ir jauna pieredze, Latvijas Universitātē tika piedāvāta ārstniecības programma angļu valodā;
- studijas kopumā apmierina, plānots tās pabeigt un saņemt diplomu;
- grupas nodarbības latviešu valodā notiek reizi nedēļā, bet, lai sasniegtu pozitīvu rezultātu, tas ir par maz, daudz jāstrādā patstāvīgi, nepieciešama latviešu valodas vide (kontaktējas ar latviešu ģimeni, no kuras irē dzīvokli);
- latviešu valoda tiek lietota ikdienas situācijās, izveidojušies stabili kontakti ar daudziem latviski runājošiem cilvēkiem, iegūti draugi un kolēģi;
- pēc pirmā kursa latviskā valodas vide radīja apstākļus valodas praktiskai lietošanai, tika piedāvāts darbs Latvijā, pašvērtējums – brīvi runā latviski, Latvijā apgūta arī krievu valoda, mazliet zina vācu valodu, nokārtots valsts valodas eksāmens (vidējais līmenis), tiek plānotas studijas rezidentūrā Latvijā.

Students no Šrilankas sniedz šādu ieskatu:

- Rīgā studē daudzi ārzemju studenti no Šrilankas un citām valstīm, arī viņa brālēni ir studējuši Latvijā, beiguši Rīgas Tehnisko universitāti un LU;
- ģimene atbalsta medicīnas studiju izvēli, tēvs ir ārsts, brālēni ir ārsti, strādā Norvēģijā;
- studijas citā valstī ir jauna pieredze, studiju maksa Latvijā nav ļoti augsta, imatrikulācijas process vienkāršs;
- studijas kopumā apmierina, plānots tās pabeigt un saņemt diplomu, bet vēl nav nokārtotas visas saistības;
- sākotnēji grupas nodarbības latviešu valodā notika divas reizes nedēļā, bet, lai sasniegtu pozitīvu rezultātu, tas nav daudz, vajadzīgi draugi, ar kuriem var sazināties latviski, nepieciešama latviešu valodas vide (students ir precējies, kontaktējas ar sievas radiem un draugiem);
- latviešu valoda tiek lietota ģimenē, izveidojušies stabili kontakti ar daudziem latviski runājošiem cilvēkiem, iegūti draugi un slimnīcas kolēģi;
- pēc pirmā kursa students latviski runājis vāji, bet pašreiz – pilnīgi brīvi, valodu apguve nesagādā grūtības, ir nokārtots valsts valodas eksāmens (vidējais līmenis).

Students no Libānas sniedz šādu ieskatu:

- internetā tika iegūta informācija par Baltijas valstīm un par iespējām studēt kādā no ES valstīm, Latvijas augstskolās imatrikulējās daudzi ārzemju studenti no Libānas (īpaši līdz 2006. gadam);
- medicīna ir viena no vistipiskākajām izvēlēm, ārsta profesijai ir augsts prestižs, tā ir ģimenes tradīcija;
- nebija iespējamas medicīnas studijas savā valstī, libānieši bieži izvēlas studēt citā valstī, Latvijas Universitātē tika piedāvāta ārstniecības programma angļu valodā;
- studijas apmierina, plānots tās turpināt un pabeigt, rezidentūras studijas gribētu kādā citā ES valstī;
- grupas nodarbības latviešu valodā 1. un 2. kursā bija divas reizes nedēļā,

3. kursā – reizi nedēļā, ar draugiem kontaktējas arābu vai angļu valodā;

- latviešu valoda dažreiz tiek lietota ikdienas situācijās, veikalā, ar īres dzīvokļa saimnieku; nav izveidojušies stabili kontakti ar daudziem latviski runājošiem cilvēkiem, bet iegūti jauni draugi;
- nevar brīvi sazināties latviski, neuzskata, ka viegli padodas svešvalodas.

Students no Indijas sniedz šādu ieskatu:

- Latvijā medicīnas studijas beidzis brālis, kurš ir bērnu ķirurgs un strādā vienā no Latvijas slimnīcām; students X4 beidzis medicīnas studijas savā valstī, Latvijā uzsāktas rezidentūras studijas;
- ģimene atbalstīja medicīnas studiju izvēli, tēvs un brālis ir ārsti;
- studijas citā valstī ir interesanta pieredze;
- interesē darbs slimnīcā, latviešu valoda būs kontaktvaloda ar pacientiem;
- izvēlējās intensīvos latviešu valodas kursus, ļoti daudz apgūst pašmācībā, klausās lekcijas rezidentūrā latviešu valodā;
- latviešu valoda tiek lietota ģimenē, brālis brīvi runā latviski, izveidojušies stabili kontakti ar daudziem latviski runājošiem cilvēkiem, iegūti draugi un slimnīcas kolēģi;
- pēc 56 + 56 kontaktstundu kursa varēja sākt sazināties latviski – tas apliecina, ka piemīt labas lingvistiskās spējas.

Studente no Vācijas sniedz šādu ieskatu:

- uzsākt studijas Vācijā neizdevās, bet arī Latvijas augstskolas diploms tiek atzīts ES valstīs, par studiju iespējām iegūta informācija no citiem Latvijā studējošiem vācu studentiem;
- ģimene atbalsta specialitātes izvēli, nav informācijas, vai citu specialitāšu programmas piedāvā studijas angļu valodā;
- studijas citā valstī ir jauna pieredze;
- studijas daļēji apmierina; studijas prasa ļoti nopietnu laika plānošanu;
- grupas nodarbības latviešu valodā notiek reizi nedēļā;
- nav izveidojušies stabili kontakti ar latviski runājošiem cilvēkiem, parasti kā

kontaktvalodas tiek izmantotas angļu un vācu valoda;

- pašvērtējums: laika un motivācijas trūkums ietekmējis valodas apguvi.

Studente no Vācijas sniedz šādu ieskatu:

- LU un Rīgas Stradiņa universitātē studē daudzi ārzemju studenti, kā arī studenti no Vācijas (2008. un 2009. gadā palielinājās studentu skaits no Vācijas);
- tika mēģināts uzsākt studijas Vācijā, bet tas neizdevās, ģimene atbalsta medicīnas studiju izvēli;
- studijas citā valstī ir jauna pieredze, studiju maksa Latvijā ir vidēja (ne ļoti augsta, ne zema), imatrikulācijas process vienkāršs;
- studijas apmierina samērā vāji; ja rastos iespēja, labprāt tās turpinātu kādā no Vācijas augstskolām;
- grupas nodarbības latviešu valodā ir reizi nedēļā;
- latviešu valoda tiek lietota ģimenē (dzivošana latviešu ģimenē), izveidojušies stabili kontakti ar latviski runājošiem cilvēkiem;
- pēc pirmā kursa latviski runājusi vāji, bet pašreiz, otrajā kursā, ceturtajā semestrī, var lasīt, klausīties, saprast un runāt latviski.

Varam secināt, ka starpkultūru kompetence (valoda kā būtiska tās sastāvdaļa) nodrošina iespēju veiksmīgi darboties sarežģītā kultūrkontekstā, integrējot un lietojot situācijai atbilstošas prasmes, zināšanas un attieksmes.

Ārzemju studentu latviešu valodas apguves procesa īpatnības

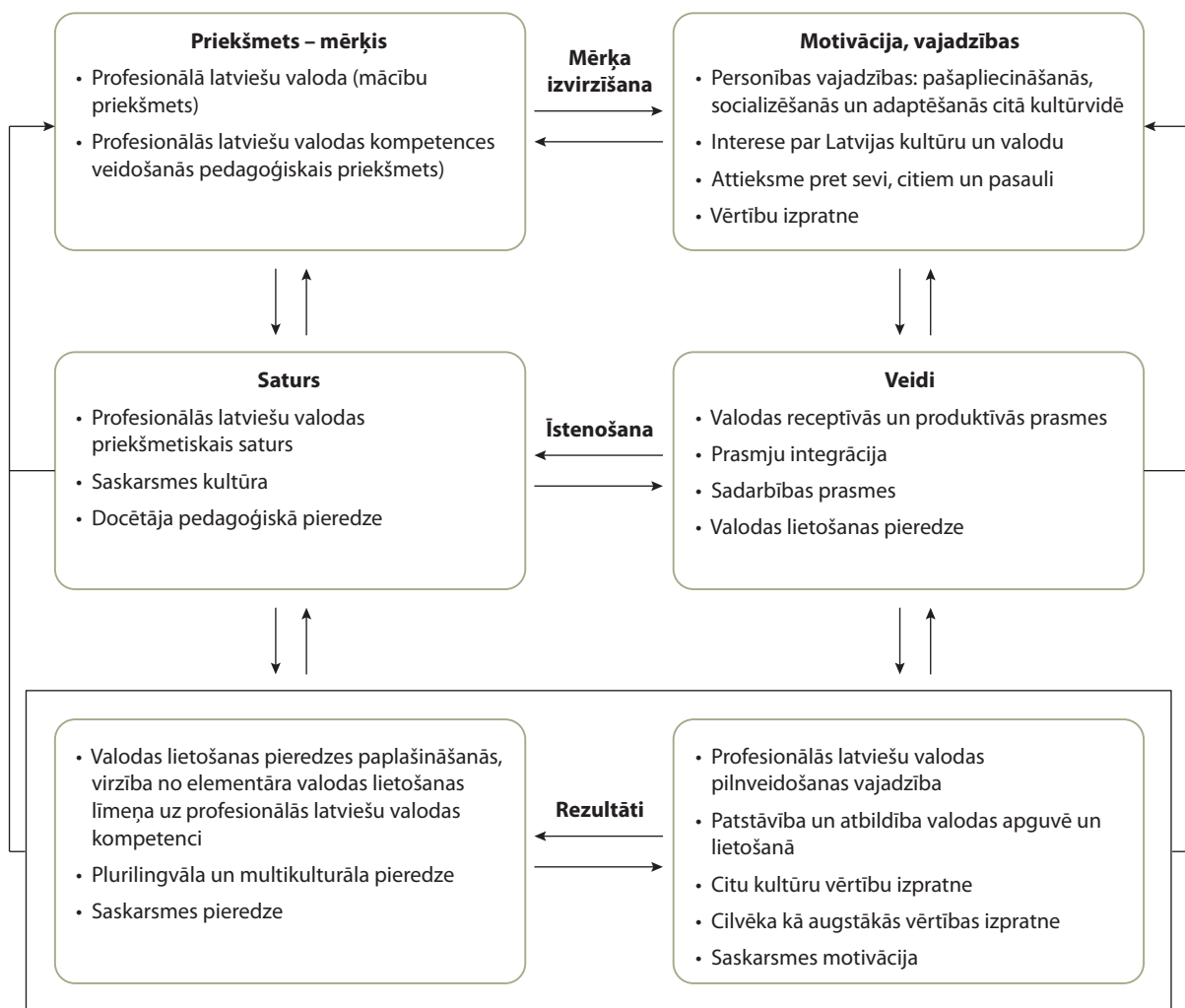
2010. gada pētījumā “Ārstniecības specialitātes ārzemju studentu profesionālās latviešu valodas kompetences veidošanās” (Inta Lismane) tika analizēts latviešu valodas kā profesionālās svešvalodas studiju process (īpaši runas prasmes veidošanās un saskarsmes īpatnības medicīnu profesionālajā darbībā) un

docēšanas pieredze (sasniegumu un trūkumu izvērtēšana), nonākot saskarsmē ar atšķirīgas izglītības sistēmas, kultūras un reliģijas pārstāvjiem.

Mācību darbības struktūra jeb pedagoģiskās darbības cikls (no mērķa izvirzīšanas un realizācijas līdz rezultāta sasniegšanai) liek rēķināties ar konkrētiem apstākļiem un subjektīviem un objektīviem nosacījumiem, kas ietekmē studiju procesu. Veidojot latviešu valodas apguves modeli, būtiskākie studiju sistēmas pamatelementi tika apvienoti.

Darbības veidi, prasmes un iemaņas ietilpst profesionālās latviešu valodas kompetences saturā. Prasmes un iemaņas ir savstarpēji saistītas: ja nav noturīgu iemaņu un daudzveidīgu, elastīgi izmantojamu prasmju, valodas kompetences veidošanās un attīstības process nav iespējams. Aktīva, uz konkrētu mērķi orientēta darbība rada noteiktu prasmju un iemaņu līmeni. Darbības ciklā īpaši nozīmīga ir prasme izvirzīt konkrētu mērķi, efektīvus darbības veidus, kontrolēt darbību un vērtēt sasniegumus. Procesuālais darbības aspekts nodrošina daudzveidīgas sakarības un atgriezenisko saikni, kas virza procesu. Mērķtiecīgs process tiek īstenots, ņemot vērā studenta personībai raksturīgās iezīmes. Mērķa apzināšanās un valodas apguves procesa izpratne ir refleksijas izpausme, kas ir nepieciešams individualitātes attīstības nosacījums. Studenta mērķa objektīvās nozīmības un viņa personīgās nozīmības atbilstība tiek skatīta kā personības attīstības, izzināšanas un valodas apguves potenciāla rādītājs. Mērķa objektīvās un personīgās nozīmības saskaņa nosaka personīgā potenciāla realizācijas dinamiku, un tas attiecas arī uz adaptēšanos citā kultūrvidē. Personīgā potenciāla, vērtību izpratnes veidošanās un attīstība, intereses veicināšana par Latvijas kultūru un latviešu valodu tiek nodrošināta ar noteiktiem darbības paņēmieniem. Šis process tiek īstenots dinamiski, ja studiju saturs atbilst studenta darbības veidu attīstības līmenim.

Procesuālā modeļa saturs ietver saskarsmes kultūru, profesionālās latviešu valodas apguves un valodas lietošanas attīstībā virzoties no elementāra līmeņa uz kompetenci. Svarīgi, ka

7 Profesionālās latviešu valodas kompetences veidošanās procesuālais modelis (I. Līsmāne)

studentiem piemīt ne tikai speciālas zināšanas par cilvēku, bet arī cilvēka kā augstākās vērtības izpratne.

Tika izstrādāts profesionālās latviešu valodas studiju procesa modelis, kas nodrošinātu gan studiju procesa humānu virzību un valodas kompetences attīstību no elementārā līmeņa līdz patstāvības un atbildības līmenim un profesionālai darbībai starpkultūru vidē, gan atvērtību kultūru dialogam, pieņemot un respektējot ne tikai individuālās, bet arī etniskās, reliģiskās un kultūru atšķirības un radot labvēlīgu vidi saskarsmei, komunikācijai un efektīvai sadarbībai. 7

Ārzemju studentu profesionālās latviešu valodas kompetences vērtējums

Studentu atbildes uz aptaujas jautājumiem papildināja informāciju par studentu interešu jomām, virzieniem un motivāciju, personiskajām vajadzībām, profesionālo izvēli un vērtībām, profesionālās latviešu valodas apguves nepieciešamību, komunikācijas efektivitāti, valodu apguves pieredzi. Studiju biogrāfiju izpēte, studentu interešu un vajadzību ievērošana ir svarīgs nosacījums, lai harmonizētos studiju

procesa subjektu attiecības un veidotos profesionālās latviešu valodas kompetence.

Aptaujās iegūtie dati rāda, ka studentu intereses latviešu valodas apguvē izpaužas trijos virzienos. **8**

Katra pedagoģiskā darbības cikla beigās (sasniegtais rezultāts) rada jaunus izaicinājumus izvirzīt augstākus mērķus, neaizmirstot palūkoties uz pieļautajām kļūdām. Veicot abu kritēriju un to rādītāju mērījumus, konstatējam, vai kompetenču līmenis ir paaugstinājies, beidzot vienu posmu valodas apguves procesā.

Pirmais kritērijs ir valodas komunikatīvā kompetence, otrais kritērijs – starpkultūru kompetence (sk. 1. tabulu).

Ārvalstu studentu profesionālās latviešu valodas kompetences novērtējums pedagoģiskā eksperimenta pirmajā un otrajā posmā: izlašu dati ir savstarpēji saistīti tā, lai katram novērojumam pirmajā grupā konstatējošā eksperimenta posmā atbilstu viens noteikts novērojums otrajā grupā pārveidojošā eksperimenta posmā. Var uzskatīt, ka abas izlases ir atkarīgas, tāpēc tika izmantota statistiskā hipotēzes pārbaudes metode par divu atkarīgu izlašu vidējiem rādītājiem, lai salīdzinātu un konstatētu, vai vidējais kompetenču rādītāju līmenis pirmajā un otrajā eksperimenta posmā ir būtiski mainījies.

Profesionālās latviešu valodas kompetences struktūras kritēriju un rādītāju analīze un to grafiskais atspoguļojums

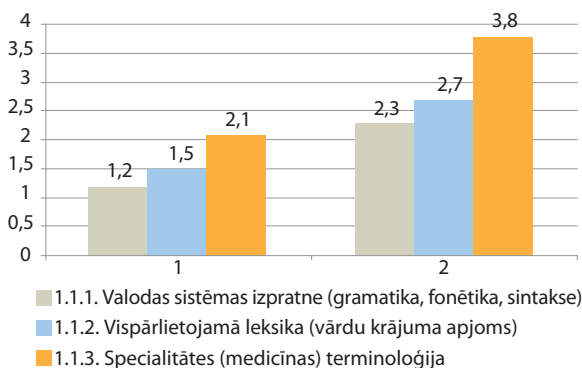
Valodu ir grūti nodalīt no kultūras, jo tā ir kādas kultūras pamatelements. Var rasties grūtības kombinēt, saprast un izmantot komunikācijā dažādas valodas, pat ja to sistēmas zināmas visiem komunikācijas dalībniekiem. Starpgrupu komunikācija ietver vairāk sociāli un profesionāli, nevis lingvistiski pamatojamas atšķirības, kaut arī grupās var tikt lietotas pat vairākas valodas. **9**

Apģūstot valodu profesionālās vai zinātniskās darbības veikšanai, rodas nepieciešamība

Ārzemju studentu intereses un vajadzības

8 Latviešu valodas apguves virzieni

9 Lingvistiskās kompetences vērtējums

1. tabula. **Profesionālās latviešu valodas kompetences veidošanās analīze**

Profesionālās latviešu valodas kompetences struktūras kritēriji un rādītāji	Grupās vērtējuma vidējā balle I posmā	Grupās vērtējuma vidējā balle II posmā
1. Valodas un komunikatīvā kompetence		
1.1. Lingvistiskā kompetence		
1.1.1. Valodas sistēmas izpratne (gramatika, fonētika, sintakse)	1,2	2,3
1.1.2. Vispārlietojamā leksika (vārdu krājuma apjoms)	1,5	2,7
1.1.3. Specialitātes (medicīnas) terminoloģija	2,1	3,8
1.2. Pragmatiskā un diskursa kompetence		
1.2.1. Runas prasme saziņā	1,0	2,5
1.2.2. Rakstītprasme	0,5	1,2
1.2.3. Specialitātes teksta izpratne	0,4	3,0
1.3. Profesionālā un stratēģiskā kompetence		
1.3.1. Ārsta profesionālās darbības komponenti	2,3	3,5
1.3.2. Profesionālās stratēģijas	3,3	3,1
1.3.3. Profesionālā dialoga prasme	1,3	2,8
2. Starpkultūru kompetence		
2.1. Personīgā kompetence starpkultūru komunikācijā		
2.1.1. Valodu un kultūru pieredzes bagātināšanās	1,6	2,6
2.1.2. Vērtības: cilvēka kā augstākās vērtības izpratne	1,5	3,2
2.1.3. Profesionālā ētika	2,8	3,8
2.2. Saskarsmes kultūra		
2.2.1. Saskarsmes kultūras normas	1,8	2,8
2.2.2. Atšķirīgā pieņemšana, izpratne, cieņa, tolerance	2,8	3,1
2.2.3. Valodas lietošanas īpatnības daudz kultūru komunikācijā	1,5	2,5
2.3. Sociālā kompetence		
2.3.1. Sociālās un profesionālās sadarbības stratēģijas	3,2	3,4
2.3.2. Centieni pilnveidot latviešu valodas apguves līmeni	1,5	3,5
2.3.3. Patstāvība un atbildība studiju un profesionālajā darbībā	2,8	3,8
	2,1611	3,1889

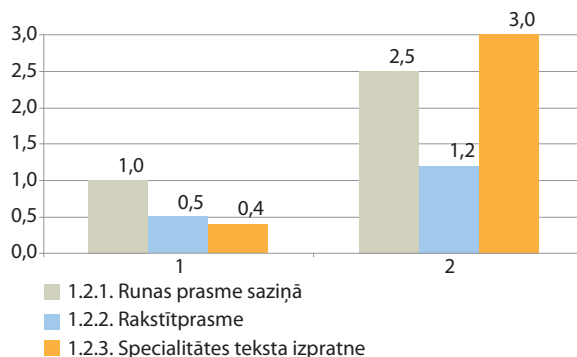
izprast leksikas, semantikas, morfoloģijas, vārddarināšanas, sintakses lingvistiskos, interlingvistiskos un intralingvistiskos principus. Akadēmiskās rakstu valodas apguvē, savukārt, svarīga ir lingvistiskā kompetence, uz kuru balstās prasme izmantot gramatiskos, loģiskos, leksiskos, sintakses līdzekļus. Pamazām veidojas valodas sistēmas izpratne (1.1.1.): studentiem valodas apguve grūtības sagādā, ja latviešu valodas sistēma būtiski atšķiras no

iepriekš apgūtās valodas vai apgūtajām valodām (sintētiskās vai analītiskās valodas); veidojas vārdu krājums (dažkārt tiek apgūts tikai vārdu krājuma minimums un tā papildināšana neturpinās), specialitātes terminoloģijas apguvi latviešu valodā studenti uzskata par būtisku, kaut arī tās apguve ir pietiekami sarežģīta. Tieši šis rādītājs (1.1.3.) ir visaugstākais. Tas izskaidro, kāpēc profesionālā terminoloģija vai slengs dažreiz labāk saprotams vienas profesijas

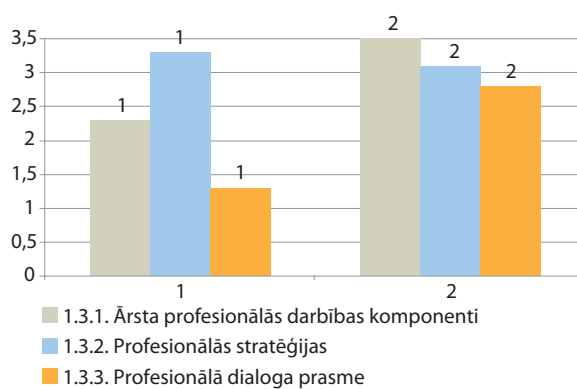
pārstāvjiem, kas runā dažādās valodās, nekā vienas valodas runātājiem, kas pārstāv dažādas sociālās vai profesionālās grupas. 10

Starppersonu komunikācijā rodas diskurss – noteiktā kontekstā, noteiktiem runātājiem ar konkrētiem mērķiem lingvāli iedarbojoties citam uz citu. Grupas vērtējuma rādītāji nav augsti. Medicīnas teksti gan saturiski, gan valodas izteiksmes formu un konstrukciju aspektā ir komplicēti, to izpratne prasa daudz intensīvāku, ilgāku un mērķtiecīgāku apguvi, tāpēc rādītājs (1.2.3.) ir zems. Jaunu valodas formu integrācija rakstu valodā ir sarežģīts process, arī rādītājs (1.2.2.) ir samērā zems. Virzība no jaunu valodas formu apzināšanās uz šo formu iekļaušanu valodas darbībā ir lēna, jo diskurss nozīmē atbilstošu valodas stilu, īpaši konstruētu tekstu un lietotāju savstarpējo izpratni par konvencionālajām normām un patiesībām, par kurām netiek diskutēts ikdienas komunikatīvajā darbībā; bet diskursu var akceptēt kā interaktīvā procesa rezultātu sociālajā un kultūras kontekstā. Diskursu var analizēt trīs slāņu konstrukcijā – tās ir teksta, diskursa prakses un sociokultūras prakses, kur diskurss ir sociālās prakses forma. Dažādu līmeņu komunikācijas tipi tiek apgūti jau intrapersonālajā komunikācijā – starpkultūru komunikācijā. Tas ir salīdzinājuma ceļš starp atšķirīgiem diskursiem. Valoda kā sistēma dod iespēju runāt, izmantot to par prezentācijas un pašprezentācijas līdzekli. 11

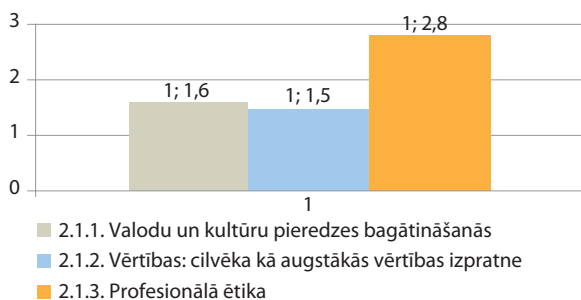
Trūkstot valodas zināšanām, komunikatīvās kompetences nepietiekamība var kļūt par problēmu. “Komunikācijas valoda” ietver citu valodu elementus, kā arī citus neverbālos elementus, un šis “valodas” vispārīgo shēmu precīzi būtu salīdzināt ar diskursu. Pētījuma autori interesē studentu attieksme pret latviešu valodas apguves nepieciešamību, motivāciju, protams, no ārzemju studenta redzes punkta, jo, veidojot valodas apguves modeli, būtiskākie mācību jeb studiju sistēmas pamatelementi jāapvieno veselumā, ņemot vērā gan to savstarpējo sakarību vai saistību, gan katra elementa specifisko nozīmi modeli, gan valodas mācību satura un procesa prognozējamo virzību, to determinējošās un modeli iestrādātās kognitīvās

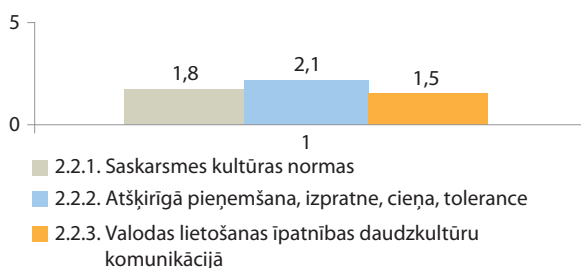
10 Pragmatiskās un diskursa kompetences vērtējums

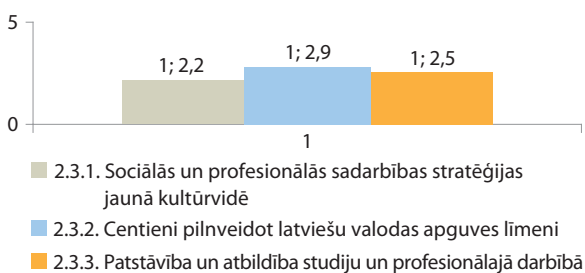
11 Profesionālās un stratēģiskās kompetences vērtējums

12) Studentu personīgās kompetences vērtējums

13) Studentu saskarsmes kultūras kompetences vērtējums

14) Studentu sociālās kompetences vērtējums

psiholoģijas, lingvistikas, valodas didaktikas un metodikas kopsakarības.

Veicot ārzemju studentu kompetences mērījumus (2.1.1., 2.1.2., 2.1.3.), iegūstam trīs diagrammas:

- 1) studentu personīgās kompetences mērījums starpkultūru komunikācijā; 12
- 2) studentu saskarsmes kultūras kompetences mērījums; 13
- 3) sociālās kompetences mērījums. 14

Studentu starpkultūru kompetences veidošanās procesu gan tieši, gan netieši ietekmē studentu vērtību sistēma, valodas apguves motivācija, attieksme pret citu kultūru, citu valodu, arī lingvistiskās spējas, saskarsmes īpatnības, gatavība dialogam, citas valodas pašpietiekamība u. c.; lingvistiskās vides specifika, komunikācijas iespējas, studiju valoda, komunikācija ar pacientiem Latvijas slimnīcās studiju praksē un rezidentūrā, pašapliecināšanās iespējas, diskomforts; latviešu valodas kā 1) vērtības un kultūras sastāvdaļas, 2) izziņas, sociālās un profesionālās saskarsmes un sadarbības līdzekļa apzināšanās; neatbilstība, kas rodas starp studentu profesionālās latviešu valodas kompetences teorētisko līmeni un spēju lietot valodu profesionālās saskarsmes situācijās Latvijas vidē, valodas un komunikācijas barjeras u. c.

Problēmas:

- 1) pielāgošanās spēju, pieredzes un atbalsta trūkums, iekļaujoties atšķirīgā sociālajā vidē;
- 2) nepietiekama motivācija, lai aktīvāk un patstāvīgāk iesaistītos jaunas valodas apguves procesā; trūkst mākas un centieni attīstīt un pilnveidot runas un rakstu valodas līmeni;
- 3) studentu lingvistisko spēju līmenis, motivācija, attieksme, mācīšanās stils, vērtību sistēma, citas valodas pašpietiekamība ir ļoti atšķirīgi parametri; latviešu valodas apguve (terminoloģija, zinātniskais stils, rakstu valoda) divu studiju gadu laikā ir grūti realizējama, arī valodas vide, trūkstot komunikācijas iespējām ārpus studijām, nerada iespēju pilnveidot valodas kompetenci.

Īpaši nozīmīga ir docētāju starpkultūru kompetence, ko veidojusi pieredze saskarsmē tikai ar Eiropas valstu studentiem. Mijiedarbības rezultātā pilnveidojas docētāja pedagoģiskā, kā arī starpkultūru kompetence. Nepieciešamas zināšanas par konkrētā valsti dzīvojošo nacionālītašu dzimto valodu, kultūru, reliģiju, morāles un ētikas normām un uzvedību (žestiem, sašveicināšanos u. c.). Starpkultūru attiecību kontekstā īpaša nozīme ir attieksmei pret citiem, pret atšķirīgo (pret citām nacionālajām grupām, tradīcijām, pret pieņemto sociālo un uzvedības normu ievērošanu u. tml.). Būtiskākie kritēriji ir nācījas piederība kolektīvajai vai individuālajai kultūrai. Individuāli orientētās kultūras augstu vērtē indivīda tiesības uz pašnoteikšanos, privāto dzīvi un pašrealizāciju (Kanāda, ASV, Rietumeiropas valstis). Kolektīvi orientētās kultūrās galvenais ir harmonija, paklausība un pakļaušanās.

Kultūra ietekmē arī indivīda uzvedību un tās interpretāciju, piemēram, piekrišanas žesti var tikt saprasti nepareizi. Vārds “jā” dažās Āzijas valstīs ne vienmēr nozīmē piekrišanu, tas var nozīmēt “es klausos”, “es saprotu”, jo teikt “nē” nav pieņemts. Studenti ir spējīgi ātri pielāgoties jaunajai situācijai, iegūstot objektīvu informāciju, mainīt attieksmi, pierast pie konkrētām prasībām, izvērtēt to pamatotību.

Balstoties uz iepriekšējā izpētes posma atziņām par *studentu vajadzībām, izpratni par valodu un kultūru daudzveidību Latvijā un pasaulē, latviešu valodas kā studiju priekšmetu un valodas nozīmi turpmākajā profesionālajā darbībā, izpratni par vispārējām un multikulturālām vērtībām un izglītības mērķi, studiju satura plānošanu un nepieciešamajiem resursiem*, pirms jauna satura integrācijas jāņem vērā studentu iepriekšējā pieredze un vajadzības konkrētā sociālajā vidē.

Būtiska ir izpratne par daudzveidību, aktuālie sociālie, politiskie, ekonomiskie, kultūras un mediju konteksti Latvijā un pasaulē. Sabiedrībā nepieciešams vairot izpratni par daudz kultūru kopienas realitāti, nepieciešamību sadzīvot un konsensa veidošanu, pieņemot plurālismu gan kā realitāti, gan kā vērtību.

Nozīmīga ir starpkultūru kompetences veidošanās turpmākajā profesionālajā darbībā. Globālās vispārējās un multikulturālās vērtības un izglītības mērķi pilnveido studentu personisko un profesionālo kompetenci un nodrošina sekmīgu dzīves projekta un karjeras attīstību, piedāvājot dzīves un darba stratēģijas, kas veiksmīgi izmantojamas vairākās sociālajās vidēs.

Studentu sagatavošana studijām paredz intereses radīšanu, saikni ar iepriekš apgūto; studentu attieksmju diagnosticēšanu pirms studiju uzsākšanas; praksi daudz kultūru vidē: kā veidojusies un attīstījusies starpkultūru kompetence, kā bagātinājusies citvalstu studentu valodas un kultūras pieredze, kā atklājusies un mainījusies vērtību un profesionālās ētikas izpratne.

Kompetences mērījuma tabulā **personīgo kompetenci** raksturo trīs rādītāji:

- 2.1.1. valodu un kultūru pieredzes bagātināšanās,
- 2.1.2. cilvēka kā augstākās vērtības izpratne,
- 2.1.3. vērtību sistēma un profesionālā ētika.

Ārzemju studentu **personīgās kompetences mērījums** konstatējošajā eksperimentā ir augsts 40 studentiem, vidējs – 80 studentiem un zems – 60 studentiem, savukārt veidojošajā eksperimentā tas ir augsts 50 studentiem, vidējs – 100 studentiem un zems – 40 studentiem. **15**

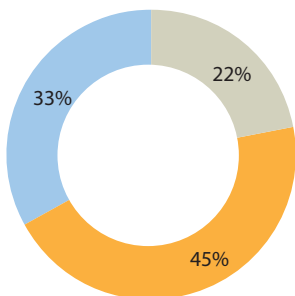
Jāņem vērā, vai tiek ievērotas saskarsmes kultūras normas studiju procesā un ārpus tā, vai citāda, atšķirīgais, svešais vienmēr tiek pieņemts ar izpratni, vai jāsaskaras ar valodas lietošanas īpatnībām reālās saskarsmes situācijās.

Kompetences mērījuma tabulā **saskarsmes kultūru** raksturo trīs konstatējošā eksperimenta un veidojošā eksperimenta rādītāji:

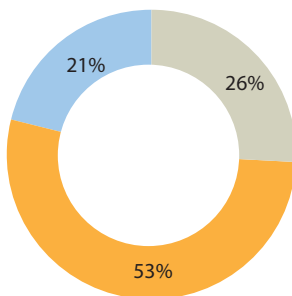
- 2.2.1. saskarsmes kultūras normu ievērošana,
- 2.2.2. atšķirīgā pieņemšana, izpratne, cieņa, tolerance,
- 2.2.3. valodas lietošanas īpatnības daudz kultūru komunikācijā.

Ārzemju studentu **saskarsmes kultūras kompetences mērījums** konstatējošajā

Konstatējošais eksperiments

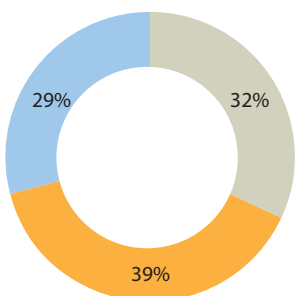
Veidojošais eksperiments

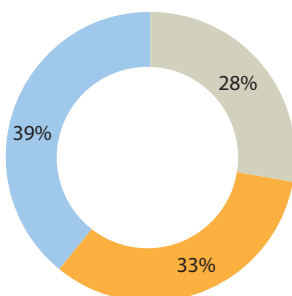
■ Augsts līmenis
 ■ Vidējs līmenis
 ■ Zems līmenis

15 Personīgās kompetences vērtējums

Konstatējošais eksperiments

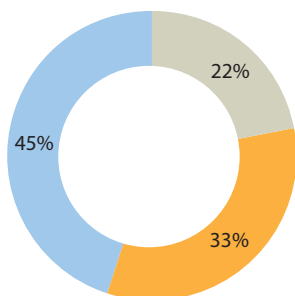
Veidojošais eksperiments

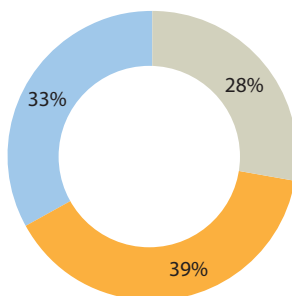
■ Augsts līmenis
 ■ Vidējs līmenis
 ■ Zems līmenis

16 Saskarsmes kultūras kompetences vērtējums

Konstatējošais eksperiments

Veidojošais eksperiments

■ Augsts līmenis
 ■ Vidējs līmenis
 ■ Zems līmenis

17 Ārzemju studentu sociālās kompetences vērtējums

eksperimentā ir augsts 50 studentiem, vidējs – 60 studentiem un zems – 70 studentiem, savukārt veidojošajā eksperimentā tas ir augsts 55 studentiem, vidējs – 65 studentiem un zems – 60 studentiem. 16

Jāņem vērā, vai tiek izmantotas un pilnveidotas sociālās un profesionālās sadarbības

stratēģijas, vai konstatējamas latviešu valodas līmeņa izmaiņas, progress, vai studenti ir pietiekami patstāvīgi un atbildīgi.

Kompetences mērījuma tabulā **sociālo kompetenci** raksturo trīs rādītāji:

- 2.3.1. sociālās un profesionālās sadarbības stratēģijas,

2. tabula. **Studentu atbildība valodas līmeņa pilnveidošanas procesā**

legūto zināšanu un prasmju izmantojuma joma	Respondenti, %
legūtās zināšanas un prasmes tiks izmantotas ikdienas saziņas situācijās	2
legūtās zināšanas un prasmes veicinās ātrāku adaptēšanos Latvijā	24
legūtās zināšanas un prasmes tiks izmantotas praksē slimnīcā	43
legūtās zināšanas un prasmes būs noderīgas nākotnē	13

- 2.3.2. latviešu valodas apguves līmeņa pilnveide/progress,
- 2.3.3. patstāvība un atbildība studiju un profesionālajā darbībā.

Ārzemju studentu **sociālās kompetences mērījums** konstatējošajā eksperimentā ir augsts 40 studentiem, vidējs – 60 studentiem un zems – 80 studentiem, savukārt veidojošajā eksperimentā tas ir augsts 50 studentiem, vidējs – 70 studentiem un zems – 60 studentiem. ¹⁷

Veidojās un attīstījās starpkultūru kompetence, un tas nodrošināja iespēju izpētīt, kā ir bagātinājusies citvalstu studentu valodas un kultūras pieredze, kā atklājusies un mainījusies vērtību un profesionālās ētikas izpratne, kā tiek ievērotas saskarsmes kultūras normas studiju procesā un ārpus tā, vai citāda, atšķirīgais, svešais vienmēr tiek pieņemts ar izpratni, vai jāsaskaras ar valodas lietošanas īpatnībām reālās saskarsmes situācijās; kā tiek izmantotas un pilnveidotas sociālās un profesionālās sadarbības stratēģijas, vai konstatējamās latviešu valodas līmeņa izmaiņas, progress, vai studenti ir pietiekami patstāvīgi un atbildīgi (sk. 2. tabulu).

Šīs problēmas izpētē nepieciešams izvērtēt profesionālās latviešu valodas kompetences veidošanās procesu virzībā no elementāra valodas lietošanas līmeņa uz profesionālās latviešu

valodas kompetenci, pamatojoties uz darbības procesuālo modeli, kur katrs cikls beidzas ar studenta patstāvības un atbildības palielināšanos valodas apgūvē.

Secinājumi

Empīriskajā pētījumā iegūtie dati liecina, ka komunikatīvo barjeru nosaka nepietiekami izveidojušās priekšmetiski specifiskās komunikatīvās prasmes profesionālajā latviešu valodā, motivācija, neadekvāti stereotipi, saskarsmes kultūras specifika, neprasme izvīrīt mērķi un sasniegt vēlamu darbības rezultātu, motivācijas līmenis, neatbilstošs iegūtā valodas prasmes līmeņa pašvērtējums.

Iegūtie empīriskā pētījuma rezultāti, to matemātiskā analīze liecina, ka pētījuma I un II posmā vērojamas pozitīvas izmaiņas un izstrādātais profesionālās latviešu valodas studiju modelis var nodrošināt valodas apguves attīstību no elementārā līmeņa līdz patstāvības un atbildības līmenim un valodas apguvi humānistiski virzītā procesā, pieņemot un respektējot ne tikai individuālās, bet arī etniskās, reliģiskās un kultūru atšķirības.

Domāšanas robežas un pasaules ainu nosaka valodā izteiktā pieredze, un ar jaunas valodas apguvi rodas jauna pasaules izpratne.

Avoti un literatūra

Györfy, M., Bagossy, B., Bagossy, R. 2007. *Deutsch für Mediziner*. Passau: Schenk Verlag GmbH.

Eiropas izglītības telpa. 2021. Eiropadome. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/lv/policies/education-area/>

- Eiropas Komisijas paziņojums "EIROPA 2020: Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei". 2010. Brisele. Pieejams: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LV_ACT_part1_v1.pdf
- Klēvere-Velhi, I. 2007. Latviešu gramatika ungāru un vācu studentu acīm. No: *LVAVA informatīvais biļetens "Tagad"*, Nr. 2, 7.–9. lpp.
- Knapp-Potthoff, J. A. 2014. *Identity in Multicultural and Multilingual Contexts*. Ed. by Alistair Ross. 4 CiCe Guidelines Socrates Education and Culture. London. Pieejams: <http://www.londonmet.ac.uk/ipse/cice>
- Latviešu valodas prasmes kvalitāte: valsts valodas prasmes pārbaudes rezultāti*. 2019. Rīga: Latviešu valodas aģentūra. Pieejams: <https://valoda.lv/wp-content/uploads/2020/04/Latvie%C5%A1u-valodas-prasmes-kvalit%C4%81te-preview.pdf>
- Levy-Hillerich, D. 2006. *Kommunikation in sozialen und medizinischen Berufen*. Berlin: Cornelsen Verlag.
- Līsmāne, I. 2010. Saprāšana un saprāšanās starpkultūru dialogā. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Liepāja: Liepājas Universitāte, 197.–208. lpp.
- Līsmāne, I. 2011. *Ārstniecības specialitātes ārzemju studentu profesionālās latviešu valodas kompetences veidošanās*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Līsmāne, I. 2017. Medicīnas terminoloģiskā leksika: vārdkopstermini, semantiskais aspekts un tulkošana. No: *Valoda dažādu kultūru kontekstā*. Daugavpils: Daugavpils akadēmiskais apgāds "Saule", 171.–174. lpp.